

УДК 61:378.147:608.1:614.253.4:37.035.1/.037

**Т.В. Святенко,
В.М. Степаненко**

ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ У ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ МЕДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Дніпропетровська державна медична академія

Ключові слова: біоетика, медична етика, студент, виховання
Key words: bioethics, medical ethics, student, education

Резюме. В статті освещаются вопросы морально-этического воспитания в медицинских вузах. Формирование у студентов этических принципов должно стать стержнем профессионального и морального воспитания будущих врачей. Анализ результатов анонимного анкетирования младшекурсников, выпускников и интернов относительно вопросов врачебной этики выявил недостаточный уровень информированности будущих врачей о современном мировом состоянии этой проблемы, науке биоэтике и ее месте в системе медицинских и биологических наук. Анализ ответов респондентов позволяет авторам сделать вывод, что в медицинский вуз приходит молодежь, которая имеет моральные установки, адекватные профессии врача. В процессе обучения она приобретает специальные знания, но ее социализация происходит в условиях морального кризиса общества, и влиянию среды должно противостоять в полной мере морально-этическое воспитание.

Summary. In the article questions of morally-ethical education in medical high schools are taken up. Formation of ethical principles in students should become a core of professional and moral education of the future doctors. The analysis of results of anonymous questioning of junior students, graduates and interns concerning questions of medical ethics has revealed insufficient level of knowledge of the future doctors about a modern world condition of this problem, science of bioethics and its place in system of medical and biological sciences. The analysis of respondents' answers allows authors to draw a conclusion that the youth, entered high medical school has the moral orientations adequate to a trade of the doctor. In the course of training youth acquires special knowledge, but its socialization occurs in the conditions of moral crisis of society, and morally-ethical education should resist influence of the environment in full measure.

Як відомо, викладачі вищого навчального закладу у своїй роботі перш за все повинні керуватися головним принципом сучасної педагогіки – поєднання вимог до студента з дійсною повагою до його особистості. У практиці колективу ДДМА є чимало зразків саме таких взаємин вчителів з учнями. Сьогодні до вузу приходять сімнадцятирічні, і переважна більшість наших викладачів бачать свою задачу – укріпити віру студента у власні здібності та спроможність досягти бажаного. Творчий вплив педагога у змозі перетворювати на краще стиль життя його учнів – усім нам відомі такі приклади. Однак, щоб виховати психологічно здорову особистість, треба бути емоційно урівноваженим з позитивним мисленням, постійно в цьому напрямі працювати над собою і чітко уявляти, що в юнацькому віці людина часто має надто вразливе самолюбство, підвищену критичність і до себе, і до оточення, тому їй буває важко встановити взаємини з викладачами і ровесниками [4].

Мета освіти – формувати людину рівною часу, зробити її сучасною. Знаючий педагог без-

посередньо в ході занять при викладанні медичних дисциплін виховує у студентів такі необхідні для сучасного лікаря риси характеру, як готовність до конкуренції, активність, здатність долати труднощі, самовпевненість. Чимало сприяє цьому навчання в достатньо жорстких умовах Болонської системи: рейтингова оцінка знань, вимога проявляти активність на кожному поточному занятті, самостійне виконання завдань підвищеної складності та ін. [1]. На лекціях і на практичних заняттях у клініці викладачі-лікарі на практичних конкретних прикладах ставлення до хворого, на власних переконаннях, на прикладах видатних вчених – гуманістів навчають студентів лікарській етиці і моральності. Сьогодні соціалізація молоді відбувається на тлі моральної кризи українського суспільства, і навчально-виховний процес як головний педагогічний компонент соціалізації майбутнього медика повинен стати реальною вагою протидією негативному впливу середовища. Україні необхідні високоморальні особистості. Формування у студентів етичних засад є стрижнем професійного і морального виховання ме-

диків. Але вже декілька років лікарська етика не входить у число обов'язкових гуманітарних дисциплін і відповідальність за цей напрям навчально-виховного процесу покладається в першу чергу на клінічні, а також на теоретичні кафедри. Щоб дізнатися, як вирішується ця проблема, та думки самих майбутніх лікарів з цього приводу, нами сумісно з кафедрою гуманітарних наук і Радою студентів ДДМА було проведено анонімне анкетування другокурсників (n=40), шостикурсників (n=40) та інтернів (n=20). Опитуваним запропонували дві анкети. Перша містила питання про їх інформованість щодо міжнародного стану проблеми лікарської етики, про нову науку біоетику, часткою якої є лікарська етика [3]. Питання другої анкети з'ясовували особисте ставлення майбутніх лікарів до актуальних питань сучасної медичної етики. Результати анкетування відображені на рис. 1 і 2.

Дані, наведені на рис. 1 (опитування згідно з анкетною 1), показують низький рівень інформованості майбутніх лікарів щодо міжнародного стану вказаної проблеми. Тільки третина опитаних у кожній групі знає про існування науки біоетики (34%, 38%, 36%). Тільки п'ята частина у кожній групі знає головний принцип біоетики (22%, 20%, 21%). Більшості другокурсників, шостикурсників та інтернів невідомо, з яких частин складається біоетика (88%, 78%, 83%). Не знають вони також, що в 2009 році Всеукраїнським з'їздом лікарських організацій був прийнятий Етичний кодекс лікаря України (76%, 78%, 76%). Щодо знання майбутніми лікарями основних принципів та змісту лікарської етики результати опитування також незадовільні: 32% другокурсників дали відповіді, що вони їм невідомі або не зовсім відомі (у сумі 56%), на шостому курсі цей сумарний показник – 74%, а у інтернів становить 65%.

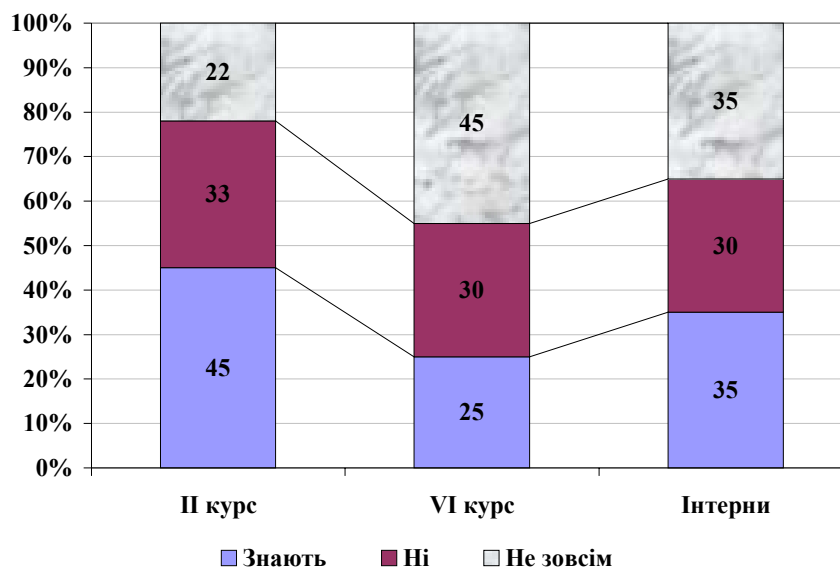

Рис. 1. Обізнаність опитаних щодо основних принципів і змісту лікарської етики і деонтології

Можна сказати – ці теоретичні положення не мають прямого відношення до практичної діяльності лікаря, але наука біоетика існує вже сорок років, викладається по всьому світі в університетах, проводяться міжнародні і національні конгреси, в тому числі і в Україні. Головний принцип нової науки – поєднання новітніх біотехнологій із загальнолюдськими цінностями, що дозволяє окреслити моральні кордони втручання людини у процес відродження життя. Видаються міжнародні підручники з біоетики та лікарської етики і українською

мовою [2]. Опанування лікарською етикою формує сучасне етичне мислення у студентів як майбутніх членів міжнародної медичної спільноти. Важлива думка самих студентів стосовно необхідності викладання лікарської етики і її впливу на професійний і кар'єрний зріст лікаря: молодшокурсники вважають, що лікарська етика сприяє (68%) або частково сприяє професійному та кар'єрному зростанню (16%). Сумарний показник – 84%. І тільки 16% заперечують позитивний вплив лікарської етики. У групі випускників кількість тих, хто впевнений у позитивному

впливі лікарської етики, знижується до 44%, і вже 34% вважають, що етика впливає тільки частково. Заперечують цей вплив 22%. Однак сумарний показник позитивного впливу залишається високим. Подібні результати отримані при опитуванні інтернів, з тією різницею, що сумарний показник позитивного впливу збільшився до 81%. Таким чином, можна констатувати – на думку більшості майбутніх лікарів, лікарська етика позитивно впливає на професійний і кар'єрний зріст. Незважаючи на це, тільки трохи більше половини опитаних (64% другокурсників, 60% випускників та 62% інтернів) вважають потрібним викладання лікарської етики і деонтології у медичних вузах, а

відповідно 36%, 40%, 38% не згодні з ними. Насторожує той факт, що відповіді майже на всі питання анкети 1 в трьох групах практично співпадають, це означає, що знання лікарської етики не накопичуються в процесі навчання. Відповіді свідчать також про брак базових теоретичних знань з означеної медичної дисципліни у зв'язку з відсутністю її обов'язкового викладання на молодших курсах кафедрою гуманітарних наук. Очевидно, що і в подальшому навчанні на клінічних та інших кафедрах недостатньо доводиться до свідомості майбутніх медиків велике значення професійної етики у їх практичній діяльності.

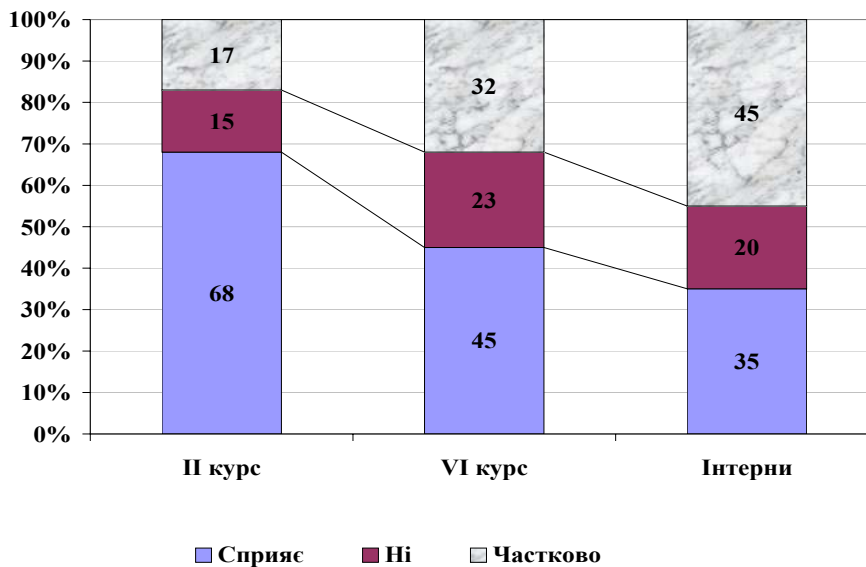

Рис. 2. Думка опитаних щодо сприяння лікарської етики професійному і кар'єрному росту лікаря

Дані опитування, згідно з анкетною 2, відображають моральність молоді, її етично-ціннісні орієнтири (рис.3). На питання, чи буде здоров'я хворого Вашою турботою, 98% другокурсників відповіли «так», «ні» сказали 2%. На жаль, на шостому курсі перший показник знижується більш ніж удвічі – тільки 46% випускників вважають здоров'я хворого своєю турботою, «ні» відповіли вже 38%, а 16% опитаних шостикурсників стверджують, що є більш значущі турботи, ніж здоров'я пацієнта. В інтернатурі відбувається перегляд особистих професійних моральних принципів, і кількість тих, хто вважає здоров'я хворого власною турботою, зростає до 72%, відсоток тих, хто заперечує цей принцип, знижується до 20%, а кількість опитаних, що мають більш значущі турботи, до 8%. Аналогічна тенденція спостерігається у відповідях і в

подальшому. На питання, чи можуть лікарі ставити інтереси інших вище інтересів хворого, 80% другокурсників сказали «ні», шостикурсники – 56%, інтерни – 3%. Припускають таку можливість з огляду на обставини 16% другокурсників, 30% шостикурсників, 23% інтернів. Осіб, що згодні ставити інтереси інших вище інтересів хворого, серед другокурсників лише 4%, шостикурсників – 14%, інтернів – 9%. При запитанні, чи є обов'язком лікаря збереження інформації щодо здоров'я своїх пацієнтів, другокурсники відповіли «так» у 88% випадків, шостикурсники – тільки у 4,25% інтерни – у 65%. Категорічно «ні» серед другокурсників не відповів ніхто, а у шостикурсників – 30%, інтернів – 15%. Аналізуючи наведені дані, можна зробити висновок, що більшість молоді, що йде до медичного вузу, має моральні установи, адекватні професії ліка-

ря. Опановуючи медичну освіту, вона набуває новітніх спеціальних знань, але її соціалізація, її доробка відбуваються у вкрай несприятливих умовах моральної та духовної кризи суспільства, розмивання моральних критеріїв і втрати духовних орієнтирів. Оточення створює агресивний

вплив на неокріплену душу молодшої людини, і часто морально-етичне виховання «через професію» при викладанні медичних дисциплін буває недостатнім, щоб стати вагомим протидією впливу середовища.

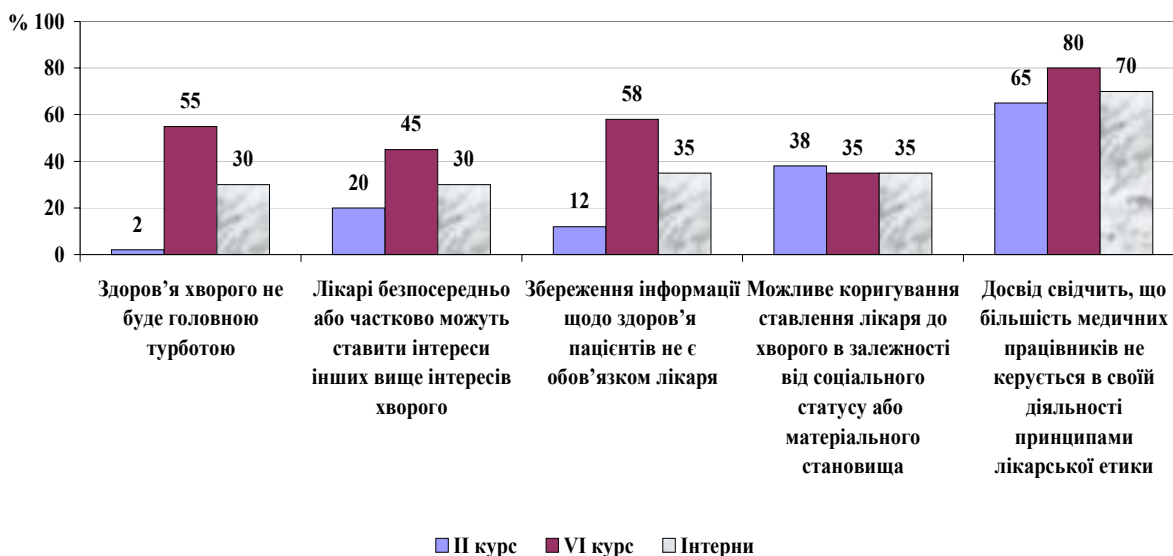

Рис. 3. Ствердна або частково ствердна відповідь опитаних на окремі запитання анкети щодо взаємовідносин з пацієнтами

Практична лікарська діяльність в інтернатурі вносить позитивні корективи – показники моральності покращуються, але не досягають рівня молодшокурсників. Непростим стало для анкетованих питання: «Чи можливе коригування ставлення лікаря до хворого з соціальним статусом, матеріальним станом пацієнта?». Названа вище тенденція ще зберігалася у відповідях, хоч і не так очевидно: показники у трьох різних групах зближувалися. Категоричне «ні» відповіді 62% другокурсників, 64% шостикурсників і 63% інтернів. Повністю згодні з коригуванням ставлення лікаря 10% другокурсників, 20% шостикурсників і 15% інтернів. Частково згодні відповідно 28%, 16%, 22%. У пору створення власних ціннісних орієнтирів велике враження на молодь справляють поведінка та вчинки колег-медиків, особливо старших за віком і статусом. Тому показними є відповіді на питання: «Чи свідчить Ваш досвід, що більшість медичних працівників керуються в своїй діяльності принципами лікарської етики?» «Ні» відповіді 36% молодшокурсників, 20% випускників та 28% інтернів. «Не зовсім» вважають 42% молодшокурсників, 52% випускників і 47% інтернів.

Таким чином, сумарний показник кількості опитаних, досвід яких свідчить, що медичні працівники поступаються у своїй діяльності етичними принципами, дорівнює у групі другокурсників 78%, шостикурсників – 72%, у інтернів 75%. Цей факт є вражаючим прикладом анти-виховного агресивного впливу на професійну і життєву соціалізацію майбутніх лікарів – наших учнів, і ми в змозі щоденно протистояти йому при викладанні медичних дисциплін, біля ліжка хворого, а також у приватних бесідах з учнями та взаєминах при їх навчанні.

ПІДСУМКИ

У практиці викладання медичних дисциплін, як на теоретичних, так і, особливо, на клінічних кафедрах педагог зацікавлений використовувати будь-яку можливість для опанування учнями лікарської етики. Етичне виховання «через предмет» у ході навчального процесу, часто біля ліжка хворого, має вирішальне значення у становленні етично-моральних орієнтирів майбутнього медика. Педагогічні підходи у практиці позанавчального виховання не входять у рамки цього виступу, але все ж таки треба сказати, що в умовах моральної кризи суспільства, коли чима-

ло медичних працівників поступають у своїй діяльності принципами лікарської етики, воно повинно бути значно посиленим (декади деонтології, науково-практичні студентські конференції, круглі столи, бесіди-діалоги з питань сучасної лікарської етики). Але і цього недостатньо для формування сучасного етичного мислення майбутніх лікарів – членів міжнародної медичної спільноти, їм треба знати основи нової науки –

біоетики, що складається з екологічної та медичної біоетики, яка тісно пов'язана з лікарською етикою, знати світові етичні норми, міжнародні документи, щоб керуватися ними у власній професійній діяльності, не розгубитися в суперечливих етичних ситуаціях у взаєминах з пацієнтом, його родичами, колегами по роботі, не допускати розбіжності особистої думки та дії із затвердженими етичними стандартами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Крушинська Т.Ю. Виховання конкурентоздатності в умовах безперервної освіти // Виховна робота в умовах безперервної освіти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Харків, 2009. – С.172-176.
2. Насінник О.А. Етичний кодекс українського лікаря / О.А. Насінник, Л.А. Пиріг, С.В. Вековшиніна. – К.: Сфера, 2002. - 24с.
3. Поттер В.Р. Биоэтика: мост в будущее / В.Р.

Поттер; под ред. С.В.Вековшиной, В.Л.Куличенко. – К., 2002. – 216с.

4. Святенко Т.В. Художня творчість як засіб підтримки та соціалізації обдарованої особистості студента-медика / Т.В. Святенко, В.Л. Луковська // Проблеми медичної науки і освіти. – 2007. - № 2. – С.59-63.

